

Colecția

Scriptură, Trădare, Liturgie

II

Christophe Rico

„IATĂ, FECIOARA VA LUA
ÎN PÂNTECE
ȘI VA NAȘTE FIU”
(Isaia 7,14)

'Almâ și Parthenos,
un nou punct de vedere exegetico-lingvistic

Scriptură, Tradiție, Liturghie
II

CHRISTOPHE RICO

**„IATĂ, FECIOARA VA LUA
ÎN PÂNTECE ȘI VA NAȘTE FIU”
(Isaia 7,14)**

***‘Almâ și Parthenos,*
un nou punct de vedere exegetico-lingvistic**

Traducere din limba franceză

Stefan Munteanu

Tipărită cu binecuvântarea

înaltpreașezărilor

Coperta I: Sf. Prooroc Isaia închinându-se Sântei Fecioare Maria
cu Pruncul, Șantă Mănăstire Sinaia (secolul XIII)

Titlul original: La mère de l'Enfant-Roi, Isaie 7, 14. «Almâ» et «Parthenos»
dans l'univers biblique: un point de vue linguistique

© Les éditions du Cerf, 2016

DOI: 10.2478/978-606-666-377-3

© DOXOLOGIA, 2016

ISBN 978-606-666-377-3

CUPRINS

Introducere	11
O, Emanuele!	11
Problematizare	16
Capitolul I	
Evoluția sensului cuvântului <i>παρθένος</i>	
în greaca veche	24
1. <i>παρθένος</i> în greaca clasică	24
2. <i>παρθένος</i> în opera lui Filon din Alexandria	29
3. <i>παρθένος</i> în <i>Septuaginta</i>	32
Capitolul al II-lea	
Argumentele invocate pentru a atribui substantivului	
'<i>almâ</i> (עֲלְמָה) sensul de „fată tânără”	41
1. Etimologia cuvântului ' <i>almâ</i> (עֲלְמָה)	41
2. Este termenul <i>betûlâ</i> (בְּתוּלָה) un dublu al lui	
' <i>almâ</i> (עֲלְמָה)?	46
2.1. Sensul cuvântului <i>betûlâ</i> (בְּתוּלָה) în limba ebraică	47
2.2. Tipologia lingvistică a vocabularului specific	
tinereții feminine	49
3. Termenul ' <i>almâ</i> (עֲלְמָה) în <i>Pilde 30,19</i>	53
3.1. Tradiția textuală masoretică	54
3.2. Tradiția textuală a vechilor versiuni	55
3.3. Evaluarea ipotezei	63
3.3.1. Coerența narativă a enigmei	63
3.3.2. Bilanțul criticii textuale	68
3.4. Textul primar	68

4. Tradiția ebraică	69
4.1. <i>Im</i> (עלם), „a fi ascuns”	69
4.1.1. Contaminarea semantică veche între rădăcinile <i>ʕlm</i> și <i>Im</i> (עלם, „a fi ascuns”)	70
4.1.2. Evoluția fonetică a lui <i>ʕ</i> în ‘(y) în limba ebraică	75
4.2. Fată fecioară	79
4.2.1. Textele karaite	79
4.2.2. Tradiția rabbanită	85
Opinie potrivit căreia ‘ <i>almâ</i> (עלמה) nu este în mod necesar o fecioară	85
Opinie potrivit căreia cuvântul ‘ <i>almâ</i> (עלמה) desemnează o fecioară	89
 Capitolul al III-lea	
Studiul semantic al cuvântului ‘<i>almâ</i> (עלמה)	102
1. Tinerețea feminină	103
1.1. Traducerea substantivelor din familia lui ‘ <i>almâ</i> (עלמה) în vechile versiuni	103
1.2. Sinonimele lui ‘ <i>almâ</i> (עלמה) în textele biblice	105
2. Utilizările muzicale ale cuvântului ‘ <i>almâ</i> (עלמה)	106
2.1. Ocurențele cuvântului ‘ <i>almâ</i> (עלמה) în psalmi	106
2.1.1. Psalmul 67(68TM),26	106
2.1.2. ‘ <i>almâ</i> (עלמה) în titlurile psalmilor	107
2.1.3. Vocea de <i>soprano</i>	115
2.2. Expresia ‘ <i>al-ʕālāmôt</i> (על-עלמות) în Cartea întâia Paralipomena (întâia a Cronicilor)	116
2.3. Tonul de <i>soprano</i> și schimbarea vocii	124
3. Fecioria	135
3.1. Diferența semantică dintre ‘ <i>almâ</i> (עלמה) și <i>naʕrâ</i> (נערה)	135
3.2. Cântarea Cântărilor 6,8	140
3.3. Termenul ‘ <i>ālûmîm</i> (עלומים) raportat la o femeie	143
3.3.1. 4Q179, 1 II 5	144

3.3.2. Isaia 54,5	145
Isaia 54,1-3	145
Isaia 54,4-5	149

Capitolul al IV-lea

Studiu exegetic-lingvistic la Isaia 7,14	168
1. Critica textuală și analiza textului	168
2. Structura textului	175
2.1. Ciclul lui Emanuel (Is. 7,1 – 8,18)	176
2.2. Ciclul lui El Gibbor (Is. 8,19 – 10,19)	179
2.3. Ciclul mlădiței lui Iesei (Is. 10,20 – 12,6)	181
2.4. Împărțirea tradițională a textului	182
3. Legăturile dintre cele trei „personaje” unite casei lui David	186
4. Taina lui Emanuel	194
4.1. Numele și nașterea lui Emanuel	199
4.2. Hrana lui Emanuel	202
4.3. Nașterea unui prunc de către o ‘almâ (הַמָּלְאָכָה)	204
4.3.1. Contrastul dintre profeția lui Emanuel și cea a lui Maher-Șalal-Haș-Baz	204
4.3.2. Bilanțul celor două profeții	214
5. Cartea lui Emanuel în primele două capitole ale Evangheliei după Matei	221
Concluzii	226
Anexă	236
Bibliografie	247
Indice de referințe scripturistice	257

¹ Numele arameean alabei (Tāb-āi ܛܒܝܐ), „Dumnezeu este bun” îl găsim aici sub o formă ușor diferită de cea din Ezd. 4,7, probabil pentru a-l da un sens disprețuitor: „Bun de răuic” (Tāb-āi, ܛܒܝܐ) [v. tr.].

Capitolul I

Evoluția sensului cuvântului *παρθένος* în greaca veche

1. *παρθένος* în greaca clasică

Subliniind întinderea câmpului semantic al cuvântului *παρθένος* în limba greacă, anumiți cercetători indică în literatura clasică sau elenistică exemple ale acestei familii de cuvinte ce se referă cu precădere la o femeie care a avut deja o relație sexuală. Astfel, Ceslas Spicq¹ menționează îndeosebi întrebuițarea derivatului *παρθένευμα* în *Ion* al lui Euripide. În acest text, Ion îi pune mamei sale, Creusa, o întrebare ce-l neliniștește: *νόθον με παρθένευμ' ἔτικτε σόν;* („M-ai născut tu pe când erai încă fată tânără? Sunt eu un bastard?”)². Chiar dacă pasajele la care se referă Spicq nu sunt toate concludente³, unele sunt absolut convingătoare,

¹ Cf. Ceslas Spicq, *Notes de lexicographie néo-testamentaire*, Orbis Biblicus et Orientalis 22/3, Universitaires de Fribourg – Vandenhoeck & Ruprecht, Fribourg-Göttingen, 1982, pp. 516-525.

² Euripide, *Ion* 1472.

³ Ceslas Spicq (*Notes de lexicographie néo-testamentaire*) citează în mod eronat Plutarh, *Mulierum virtutes* 20 (deoarece trimiterea este inexactă) și Pausanias III, 7, 7. Acest ultim pasaj menționează un om care, după ce s-a căsătorit cu o *παρθένος*, observă că ea aduce pe lume un copil la doar șapte luni de la căsătorie. Cu toate acestea, aluzia la istoria lui Evristeus (*Iliada* XIX, 114-124) lasă să se înțeleagă că naratorul consideră copilul ca fiind rodul legitim al acestei uniri conjugale. Cât

iar derivatul παρθένιος⁴, care desemnează copilul născut de o fată nemăritată, o dovedește.

În primele texte epice, cuvântul παρθένος desemna pur și simplu „fată tânără nemăritată”, făcând abstracție de virginitatea ei. La Homer, într-adevăr, cuvântul poate să se refere la o fată ce este deja mamă. Un pasaj din *Iliada* evocă copiii pe care „nabila fată tânără (παρθένος) îi născuse”⁵. Pindar întrebuițează adjectivul derivat παρθένιος pentru o mamă celibatară: κρύψε δὲ παρθενίαν ὠδῖνα κόλποις („sub poalele rochiei sale, ea ascundea maternitatea sa de fată tânără”)⁶.

Această întrebuițare se menține în epoca clasică. Astfel, Sofocle în tragedia *Trahinienele* califică παρθένος pe Iole, fiica lui Euritos, regele Ehaliei, care deja dormise alături de Heracle⁷. În piesa *Norii*, corifeul se face mesagerul lui Aristofan pentru a evoca timpul când, din cauza tinereții sale, dramaturgul nu îndrăznea se revendice paternitatea operelor sale. „Eu eram încă o fată tânără (παρθένος), scria el, și nu-mi era permis să nasc”⁸: iată de ce această παρθένος – care era el însuși – a trebuit să desemneze o altă femeie să hrănească în locul lui rodul pântecelui său.

privește pasajul din Plutarh, *Praecepta conjugalia* 2 (138D), el oferă o ocurență a lui παρθένος ce se referă la o „tânără mireasă” în ziua nunții sale; termenul reia de altfel cuvântul νύμφη (mireasă) ce-l precede. Drept urmare, exemplul mi se pare puțin convingător deoarece contextul ne-o descrie pe tânăra mireasă în orele ce preced noaptea nunții.

⁴ Cf. Homer, *Iliada* XVI, 180; fără îndoială, același sens pentru un alt derivat (παρθενίας) atestat la Aristotel, *Politica* V, 7, 2 și Strabon, VI, 3, 2.

⁵ Homer, *Iliada* II, 514: οὗς τέκεν Ἀστυόχη δόμῳ Ἄκτορος Ἀζεΐδαι, παρθένος αἰδοίη.

⁶ Pindar, *Olimpian* VI, 31.

⁷ Cf. Sofocle, *Trahinienele* 1219.

⁸ Aristofan, *Norii* 530.

În textele clasice și elenistice, cuvântul *παρθένος* este incontestabil folosit pentru a desemna femeia de vârstă nubilă: el se opune uneori lui *παῖς* („copil”)⁹ sau lui *κόρος* („băiat”)¹⁰, uneori lui *γυνή* („femeie măritată”)¹¹, lui *γραῦς* („femeie bătrână”)¹², sau lui *χήρα* („văduvă”)¹³. Referindu-se întotdeauna la o femeie nemăritată, *παρθένος* apare de la sine asociat cuvântului *θυγάτηρ* (fată)¹⁴. Drept urmare, el figurează adesea în contextul celebrărilor, actuale sau viitoare, ale unei căsătorii¹⁵. Cuvântul nu s-ar putea referi, în schimb, la o femeie în cadrul unei căsătorii deja consumate.

Prin urmare, dacă nu există nici un termen din vocabularul antic care să poată desemna în mod exclusiv o femeie fecioară, substantivul *παρθένος* rămâne, așadar, cel mai indicat pentru a evoca această noțiune. În decursul istoriei limbii grecești, acest cuvânt va cunoaște de altfel o specializare semantică progresivă. Începând cu perioada clasică, *παρθένος* se referea de obicei la o fată tânără fecioară, mai

⁹ Cf. Platon, *Legile* VIII, 834d; Plutarh, *Moralia* 651B.

¹⁰ Cf. Platon, *Legile* VII, 794c.

¹¹ Cf. Sofocle, *Trahinienele* 148: ἕως τις ἀντὶ παρθένου γυνὴ κληθῆι („până când fata tânără i-a numele de femeie”). A se vedea Pausanias, III, 7, 7; Plutarh, I, 401E.

¹² Cf. Aristofan, *Broaștele* 950.

¹³ Cf. Plutarh, *Viețile paralele* 648E; Pausanias, II, 34, 12. A se vedea Plutarh, I, 989D pentru o întrebuițare asemănătoare a derivatului *παρθενία*.

¹⁴ Cf. Xenofon, *Ciropedia* IV, 6, 9: *θυγάτηρ παρθένος* („fată nemăritată”); Lucian, *Hermitimus* 81: Ἐχεκράτους τὴν θυγατέρα συναρπάσας παρθένον οὔσαν („fata lui Ehecratus a fost batjocorită, nemăritată fiind”).

¹⁵ Cf. Xenofon, *Ciropedia* IV, 6, 9: καὶ θυγάτηρ παρθένος ἀγαπητὴ γάμου ἤδη ὥραία („și o fată nubilă, ce îndrăgesc, deja la vârsta de a fi măritată”). A se vedea Plutarh, *Moralia* 138D; 189C; 242B; 257E.

cu seamă în întrebuirile sale ca atribut sau epitet¹⁶. Dacă pentru a preciza acest sens Menandru a făcut apel la un epitet determinativ (el evocă „o fată tânără ce n-a cunoscut încă bărbat”)¹⁷, Xenofon poate în schimb să întrebuițeze direct formula „a păstra fiicele sale fecioare”¹⁸, unde sensul lui „fecioară” corespunde în mod natural cuvântului παρθένος. Așadar, în acest ultim exemplu pentru a exprima „virginitatea”, termenul παρθένος nu mai are nevoie de nici o precizare suplimentară.

Construcțiile metaforice ce vor apărea atunci în limba greacă vor implica o asociere întotdeauna mai apropiată a noțiunii de virginitate cu cuvântul παρθένος. Astfel, Eschil întrebuițează cuvântul grec pentru a desemna un izvor pur¹⁹, iar Aristofan califică drept παρθένος o corabie pe care nimeni nu a folosit-o încă²⁰. Substantivul poate din acest moment îmbrăca și o valoare adjectivală ce-i lărgeste considerabil câmpul semantic²¹. Euripide va putea chiar să-l aplice sufletului feciorelnic al tânărului Hipolit: παρθένον ψυχὴν ἔχω²².

Ideea de virginitate se asociază atunci direct cu derivații lui παρθένος. De la Eschil²³ la Plutarh²⁴, trecând prin

¹⁶ A se vedea inscripțiile funerare redactate de Euripide, potrivit lui Athenaios Naucratis, *Deipnosophistai* II, 61B, ce menționează decesul unei „mame și a fiicei sale fecioară” (μητέρα παρθενηκη τε κόρη).

¹⁷ Menandru, *Omul din Sikyon* 372-373: παρθένος γ' ἔτι ἄπειρος ἀνδρός.

¹⁸ Xenofon, *Memorabilia* I, 5, 2: θυγατέρας παρθένους διαφυλάξει.

¹⁹ Cf. Eschil, *Perșii* 613.

²⁰ Cf. Aristofan, *Cavalerii* 1302.

²¹ A se vedea întrebuițarea făcută deja de Xenofon în nota de mai sus (*Memorabilia* I, 5, 2).

²² Euripide, *Hipolit* 1006.

²³ Cf. Eschil, *Prometeu înlănțuit* 898.

²⁴ Cf. Plutarh, I, 989D.

Pindar²⁵, παρθενία va desemna, în mod univoc, fecioria. Iar formele verbale παρθενεύω și παρθενεύομαι se vor referi din acest moment în mod exclusiv la tinerele fete care sunt fecioare. Istoricul Herodian va spune despre o vestală că era ținută prin legi sfinte „să rămână fecioară până la sfârșitul zilelor sale (μέχρι τέλους τοῦ βίου παρθενεύεσθαι)”²⁶. Cât privește verbul διαπαρθενεύω, el are înțelesul literal de „a face pe o fată tânără să-și piardă starea ei de παρθένος”, adică „a dezvirgina”²⁷.

În epoca elenistică, evoluția pare aproape terminată, astfel încât termenul παρθένος nu se mai referă decât în mod excepțional la o tânără mamă. Un scriitor atât de productiv ca Plutarh pare că aproape ignoră acest sens. Nici unul dintre exemplele nemetaforice ale acestui termen recenzate în *Lexicon Plutarcheum*²⁸, care se referă toate la niște femei celibatate sau la niște tinere măritate chiar în ziua nunții lor, nu exclud virginitatea. Cuvântul se referă în mod particular la vestale²⁹. O întrebuintare izolată pare totuși să reflecte una dintre accepțiile lui παρθένος din greaca clasică: „fată nemăritată, făcând abstracție de virginitatea ei”. Comentând legile faimosului legislator atenian, autorul *Vieții lui Solon* declară de fapt că nu era permis nici unui cetățean să-și vândă propria fiică sau soră „decât dacă acesta descoperise

²⁵ Cf. Pindar, *Istmice* VIII, 94.

²⁶ Herodian, *Istoria împăraților romani* V, 6, 2.

²⁷ Cf. Herodian, *Istoria împăraților romani* IV, 168. Cuvântul se regăsește și în LXX (cf. Iez. 23,3.8).

²⁸ A se vedea Daniel Wyttenbach, *Lexicon Plutarcheum. Plutarchi Moralia Operum Tomus VII. Index Graecitatis*, Georg Olms, Hildeshem, 1962; este vorba de următoarele ocurențe: I, 401E; 648E; 870B.D; II, 12B; 34D; 89E; 138D; 145E; 163B [două ocurențe]; 189C; 196B; 227D.E; 242B; 651B.

²⁹ Cf. Plutarh, I, 870B.D; II, 89E.

că tânăra fată fusese împreună cu un bărbat (πλήν ἂν μὴ λάβῃ παρθένον ἄνδρὸς συγγεγεννημένην)³⁰.

2. παρθένος în opera lui Filon din Alexandria

În ceea ce privește imensa operă a lui Filon din Alexandria, nici un exemplu de o astfel de accepție nu a fost consemnat³¹. Dimpotrivă, la Filon, cuvântul παρθένος este emblema purității. Astfel, în textele filosofului alexandrin, epitetele calificând întrebuițările metaforice ale substantivului παρθένος evocă ideea de virginitate: ἀμίαντος („fără pată”)³², ἄψαυστος („neatinsă”)³³, ἄφθορος („necoruptă”)³⁴ sau ἀδιᾶφθορος („ferită de stricăciune”)³⁵, ἀμιγής („fără amestec”)³⁶, καθαρά („pură”)³⁷... În secolul al III-lea d.Hr., lexicul din manualele de predare a limbii grecești pentru latini *Hermeneumata Pseudodositheana* va oferi de altfel următorul echivalent: παρθένος = *virgo*³⁸.

Unic printre întrebuițările elenistice, pasajul din Fc. 34,1-3 pare să reprezinte una dintre ultimele ocurențe ale

³⁰ Plutarh, I, 91A.

³¹ A se vedea întrebuițările din Filon recenzate de Peder Borgen, Kåre Fuglseth, Roald Skarsten, *The Philo Index. A Complete Greek Word Index to the Writings of Philo of Alexandria*, Eerdmans – Brill, Leiden-Boston-Köln, 2000.

³² Cf. Filon, *De Cherubim* 50; *De posteritate Caini* 133; *De migratione Abraham* 31; *De fuga et inventione* 114; *De somniis* II, 185 etc.

³³ Cf. Filon, *De Cherubim* 50.

³⁴ Cf. Filon, *De posteritate Caini* 134.

³⁵ Cf. Filon, *De fuga et inventione*, 114. Lucian, *Hermotim* 81: παρθένον οὖσαν διέφθειρε.

³⁶ Cf. Filon, *De posteritate Caini* 133.

³⁷ Cf. Filon, *De Cherubim* 50; *De fuga et inventione* 114.

³⁸ *Hermeneumata Pseudodositheana*, Giuseppe Flammini, ed., K.G. Saur Verlag, München-Leipzig, 2004, p. 64.

cuvântului παρθένος ce exclude în mod formal ideea de virginitate³⁹. În acest sens, comentariul pe care-l va face Filon, cu aproape două secole mai târziu, pare instructiv*:

Profețiile ne spun de altfel că Sichem „i-a vorbit după gândul fecioarei (κατὰ τὴν διάνοιαν τῆς παρθένου)” după ce mai întâi a umilit-o (Fc. 34,2-3). Nu se spune, oare, cu exactitate că „el exprimă cuvinte conforme cu gândul fecioarei (παρθένου)” pentru a arăta, mai degrabă, că el a făcut invers de ceea ce spunea? Căci Dina este judecata incoruptibilă (ἀδέκαστος), dreptatea care șade lângă Dumnezeu, în veci fecioară (αειπαρθένος), deoarece Dina se tâlcuiește în două sensuri: judecată sau dreptate⁴⁰.

Confruntat, în textul *Septuagintei*, cu o întrebuițare a lui παρθένος contrară sensului pe care el însuși o dădea acestui cuvânt („fată nevirgină” în raport cu „femeie virgină”), Filon rezolvă, așadar, dificultatea dând pasajului din Face-rea o interpretare alegorică.

³⁹ Cu excepția lui Plutarh I, 91A, nu am găsit nici un exemplu ulterior al acestei excepții din Fc. 34,1-3, nici în sondajul pe care l-am realizat, nici în operele și articolele consultate pentru elaborarea acestei cărți.

* Trebuie menționat faptul că Filon din Alexandria cunoștea foarte puțin limba ebraică și că în comentariile sale se bazează îndeosebi pe LXX. De altfel, pentru Filon traducerea greacă a Pentateuhului era o operă inspirată de Dumnezeu. Iată cum descrie el munca traducătorilor: „Stăpâniți de un spirit divin, ei prind a profeți, nu fiecare cu vorbele sale, ci toți cu aceleași cuvinte și expresii, ca și cum în urechile tuturor ar fi răsunat glasul unui sufleur nevăzut” (*Viața lui Moise* II, 37) [n. tr.].

⁴⁰ Filon, *De mutatione nominum* 194, introducere, traducere și note de R. Arnaldez, *Les Œuvres de Philon d'Alexandrie* 18, Cerf, Paris, 1964.